

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 421

**Sieci międzyorganizacyjne,
procesy i projekty w erze paradoksów**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: zespół
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Magdalena Kot
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-566-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Piotr Bartkowiak, Maciej Koszel: Zasobowe uwarunkowania kooperacji jednostek samorządu terytorialnego – aspekt konkurencyjny (Resource-based view of cooperation in local government units – competitive aspect).....	11
Agnieszka Bieńkowska: O dojrzałości controllingu (About maturity of controlling).....	25
Artur Borcuch, Szymon Jopkiewicz: Technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) w świetle badań inteligentnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego (Information and communication technologies (ICT) in the light of smart specializations of Świętokrzyskie Voivodeship).....	35
Emil Bukłaha: Strategiczny controlling projektów – wyniki badań 2014-2015 (Strategic controlling of projects – a study of organizations functioning in Poland 2014-2015).....	47
Agnieszka Chrisidu-Budnik: Wielopłaszczyznowość badań sieci w kontekście zaufania (A multidimensional research of networks in trust context).....	63
Wojciech Cieśliński, Piotr Głowicki: Cyberspace of Enterprises – Polish Enterprises’ Development Model-Process Orientation (Otoczenie informatyczne przedsiębiorstw – model orientacji procesowej polskich organizacji) .	72
Wojciech Czakon: Antecedencje współpracy strategicznej – poziom diady i sieci (Strategic collaboration antecedents: diad and network levels).....	82
Krzysztof Ćwik, Grzegorz Krzos: Identyfikacja cech organizacji sieciowej w grupach kapitałowych (Recognition of characteristics of the network organization in business groups).....	90
Jakub Drzewiecki: Zmienność modeli biznesu polskich przedsiębiorstw stosujących outsourcing – wyniki badań (Volatility of business models of Polish companies using outsourcing – research results).....	102
Marcin Flieger: Optymalizacja funkcjonowania instytucji administracji publicznej poprzez kooperację w sieci (Optimization of public administration institutions operating by cooperation within a network).....	114
Bartłomiej J. Gabryś: <i>Mixed methods approach</i> w procesie łagodzenia napięć metodologicznych w naukach o zarządzaniu (Mixed methods approach in the process of methodological tensions’ reconciliation in management science).....	128

Eryk Głodziński, Stanisław Marciniak: Rozwój koncepcji controllingu w zarządzaniu projektami: stan obecny i dalsze perspektywy badawcze (Development of controlling conception regarding project management: current situation and further research studies).....	137
Sandra Grabowska: Ocena modelu zarządzania zespołem rzeczoznawców mobilnych z wykorzystaniem Strategicznej Karty Wyników (Evaluation of management model of a team of Mobile Expert's with the use of Balanced Scorecard)	148
Daria Hołodnik, Kazimierz Perechuda: Odsieciowianie (Disnetworking)..	159
Katarzyna Hys: Wybrane modele dojrzałości systemu zarządzania jakością w organizacji (Selected maturity models of quality management system in organisation)	175
Katarzyna Jasińska: Uwarunkowania sprzedaży projektów w przedsiębiorstwach na przykładzie sektora ICT (Conditions of sales of projects in enterprises on the example of ICT sector).....	187
Zdzisław Jasiński: Decyzje organizatora zespołów pracowniczych utrudniające ich funkcjonowanie (Decisions made by organizer of an employees' teams making their functioning difficult)	199
Dorota Jelonek: Paradoxs produktywności technologii informacyjnych z perspektywy menedżerów (The paradox of information technology productivity from the perspective of managers)	205
Mateusz Juchniewicz: Przegląd i analiza porównawcza koncepcji zarządzania ryzykiem projektu (Review and comparative analysis of project risk management concept)	216
Arkadiusz Kawa, Bartłomiej Pierański: Relacje poziome w sieciach międzyorganizacyjnych – wyniki badań (Horizontal relations in interorganizational network – research results)	229
Jerzy Kisielnicki: Zarządzanie projektami badawczo-rozwojowymi – system komunikacji (Management of R&D projects – communication system)...	239
Tomasz Kopczyński: Podejście sytuacyjne w zarządzaniu projektami (Situational approach in project management).....	255
Anna Kosieradzka, Janusz Zawila-Niedźwiecki: Zarządzanie kryzysowe wobec wyzwań cywilizacyjnych oraz paradygmatów zarządzania (Crisis management confronted with civilizational challenges and management paradigms)	264
Alina Kozarkiewicz: Oryginalność w granicach budżetu: paradoxs zarządzania projektami kreatywnymi (Originality within budget: paradoxes in the management of creative projects).....	280
Barbara Kożuch, Katarzyna Sienkiewicz-Malyjurek: Paradoxs współpracy międzyorganizacyjnej w systemie zarządzania bezpieczeństwem publicznym (Paradoxes of inter-organizational collaboration in public safety management system).....	289

Paulina Kubera: Ewaluacja pomocy publicznej na badania, rozwój i innowacje (Evaluation of state aid for research, development and innovation).....	301
Ewa Kulińska: Model parametryzacji kosztów ryzyka procesów wspomagających (Model for parametrization of cost of risk in supporting processes)	313
Roman Lewandowski: Zrównoważona karta wyników – nowa koncepcja, stare paradygmaty (Balanced Scorecard – new concept, old paradigms) ..	332
Janusz Marek Lichtarski: Antynomie w zarządzaniu projektami (Antinomies in project management).....	346
Anna Maria Lis, Ewa Romanowska: Rola parków naukowo-technologicznych w modelu <i>Triple Helix</i> na przykładzie parków Polski Wschodniej (The role of science and technology parks in the <i>Triple Helix</i> model on the example of eastern Poland parks).....	360
Marek Lisiński: Paradygmaty metodologiczne nauk o zarządzaniu (Methodological paradigms of management science).....	374
Karolina Mazur, Zdzisław Kulczyk: Paradoxy zaufania międzyorganizacyjnego (The paradoxes of interorganizational trust)	386
Czesław Mesjasz: Paradoxy w systemowej teorii zarządzania (Paradoxes in systems theory of management)	397
Konrad Niziołek: Paradoxy genezy wypadków przy pracy (The genesis of accidents at work paradox).....	419
Wojciech A. Nowak: Przesady i zaprzeczenia w organizacjach jako złożonych systemach adaptacyjnych (Superstitions and denials within organizations as the complex adaptive systems)	430
Michał Nowicki: Paradoxy lokalizacji – wirtualizacja lokalizacji i narzędzia jej służące (The paradox of location – location virtualization and its tools).....	444
Stanisław Nowosielski: Cele w badaniach naukowych z zakresu zarządzania. Aspekty metodologiczne (Goals in scientific research management. Methodological aspects).....	468
Marian Oliński: Wpływ relacji międzyorganizacyjnych na kształtowanie modelu biznesu (The impact of interorganizational relationships on the formation of business model)	483
Wojciech Popławski, Tomasz Janicki: Wpływ dysfunkcji projektów unijnych na niepowodzenie projektu. Próba ujęcia ekonometrycznego (The impact of the EU projects dysfunction on the failure of the project – econometric approach).....	498
Krystyna Romaniuk: Koopetycja jako model biznesu (Coopetition as a business model)	508
Krzysztof Safin: Modele biznesowe innowacyjnych przedsiębiorstw. Identyfikacja i analiza (Business models of innovative enterprises. Identification and analysis)	519

Piotr Sliż: Dojrzałość procesowa organizacji – wyniki badań empirycznych (Business process maturity – report of empirical research).....	530
Aneta Stosik: Współpraca w rywalizacji na rynku usług medycznych (Cooperation in competition on the market of medical services).....	543
Marek Szarucki: Dobór metod w rozwiązywaniu problemów zarządzania w opinii pracowników naukowo-dydaktycznych (Selection of methods in management problem-solving based on responses of academic staff).....	554
Marcin Szplit, Andrzej Szplit: Od efektu Ringelmana do redukcji kosztów sieci relacyjnych (From the Ringelmann effect to reducing costs of relationship network).....	570
Anna Ujwary-Gil: Wykorzystanie SNA w analizie powiązań komponentów modelu biznesu (SNA use of components connections analysis of business model).....	579
Wiesław Urban: Usługowa specyfika strumienia wartości <i>Lean Management</i> (Service specificity of Lean Management value stream).....	591
Łukasz Wawrzynek: Wykorzystanie analizy sieciowej w identyfikacji cech systemu zarządzania (The use of network analysis to identify futures of management system).....	603
Krzysztof Woźniak: Kierunki doskonalenia elastyczności systemu informatycznego organizacji (Directions of improving the flexibility of information system in an organization).....	619
Dagmara Wójcik, Katarzyna Czernek: Antecedencje współpracy przedsiębiorstw w sektorze turystycznym – wyzwania badawcze (Cooperation antecedents in tourism sector – research challenges).....	632
Paweł Wyrozębski: Plan a realizacja – badanie zmienności i trwałości planów przedsięwzięć (Plan and its implementation – examination of volatility and sustainability of project plans).....	645
Michał Zdziarski: Nurt sieciowy – w kierunku nowego paradygmatu zarządzania? (Network approach – towards a new paradigm in management science?).....	657

Wstęp

Dostosowanie współczesnych organizacji do niespotykanej wcześniej złożoności i dynamiki otoczenia, a co za tym idzie – do nieprzewidywalności zachodzących w nim zjawisk, wymaga od funkcjonujących przedsiębiorstw ciągłej i szybkiej adaptacji stosowanych systemów zarządzania i modeli biznesowych. Jest to warunkiem koniecznym realizacji zamierzeń strategicznych i uzyskania przewagi konkurencyjnej.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu artykuły lokują się w następujących obszarach: modeli biznesowych, sieci międzyorganizacyjnych, systemów zarządzania, orientacji procesowej i zarządzania projektami. Rozważania autorów osadzone są w kontekście paradoksów i antynomii – wszechobecnych w nauce i praktyce zarządzania.

Poszczególne artykuły są oparte na solidnych fundamentach: na szerokich studiach literatury, na interesujących wynikach badań empirycznych, a tym samym nie tylko ukazują wielowymiarową naturę współczesnych organizacji i złożoność problematyki zarządzania w erze paradoksów, ale również zachęcają do dyskusji. Autorzy wskazują na nowe kierunki badań i inspirować do ich podejmowania. Zaprezentowane wyniki badań i poglądy mają również wymiar aplikacyjny, ich lektura może bowiem ułatwić przedstawicielom praktyki sprawne poruszanie się w „dżungli teorii zarządzania”.

Janusz Lichtarski, Witold Szumowski

Dagmara Wójcik, Katarzyna Czernek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

e-mails: dagmara.wojcik@ue.katowice.pl; katarzyna.czernek@ue.katowice.pl

ANTECEDENCJE WSPÓLPRACY PRZEDSIĘBIORSTW W SEKTORZE TURYSTYCZNYM – WYZWANIA BADAWCZE¹

COOPERATION ANTECEDENTS IN TOURISM SECTOR – RESEARCH CHALLENGES

DOI: 10.15611/pn.2016.421.50

JEL Classification: M21

Streszczenie: Badania współpracy przedsiębiorstw w ostatnich dekadach charakteryzuje stały rozwój. Dotyczy to także sektora turystyki, w którym współpraca różnych typów przedsiębiorstw (noclegowych, gastronomicznych itp.) stała się wręcz konieczna. Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań nad antecedencjami współpracy przedsiębiorstw sektora turystycznego przy wykorzystaniu systematycznego przeglądu literatury. Skoncentrowano się na zidentyfikowanych wyzwaniach badawczych, które stoją przed naukami o zarządzaniu w tym obszarze. Artykuł został podzielony na trzy części. W pierwszej części krótko przedstawiono istotę i znaczenie współpracy w turystyce, a także potrzebę badania jej antecedencji. Część druga zawiera wyniki przeprowadzonych analiz literaturowych w obszarze antecedencji relacji międzyorganizacyjnych (w tym także antecedencji współpracy). W części ostatniej, trzeciej, zarysowano główne ograniczenia i wyzwania przyszłych badań nad antecedencjami współpracy w sektorze turystycznym.

Słowa kluczowe: antecedencje, współpraca międzyorganizacyjna, relacje międzyorganizacyjne, sektor turystyczny.

Summary: The aim of the article is to present the results of research on the antecedents of cooperation in the tourism sector, basing on a systematic literature review. The attention has been focused on identified research challenges that face science management in this area. The article is divided into three parts. The first section briefly presents the essence and importance of cooperation in tourism, as well as the importance of research on cooperation antecedents in this sector. The second part, based on the systematic literature review, succinctly presents the results of the literature analysis of antecedents in the area of interorganizational relationships (including antecedents of cooperation). The last part, the

¹ Artykuł powstał w ramach projektu „Antecedencje diad i sieci w turystyce”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, umowa nr: UMO-2014/13/B/HS4/01615.

third one, outlines the main limitations and challenges for future research on antecedents of cooperation in the tourism sector.

Keywords: antecedents, interorganizational cooperation, interorganizational relationships, tourism sector.

1. Wstęp

Badania nad współpracą przedsiębiorstw w zakresie zarządzania strategicznego cieszą się w ostatnich dekadach rosnącym zainteresowaniem [Czakon 2007, 2012; Batorski, Dziarski 2009]. Stały się jednym z ważniejszych nurtów w coraz bardziej usieciowionej gospodarce. Firmy, działając w różnych relacjach z innymi podmiotami, stają się od siebie wzajemnie zależne, a kluczowe problemy zarządzania, takie jak przetrwanie firmy na rynku lub innowacyjność, wydają się zależeć od wpływu powiązań międzypodmiotowych [Ring i in. 2005; Mariani 2007; Nielsen 2011]. Dotyczy to różnych sektorów gospodarki, w tym sektora turystycznego, w którym produkt turystyczny jest współtworzony przez wiele różnych podmiotów, co czyni współpracę szczególnie istotnym zagadnieniem [Czernek 2014]. Jednocześnie coraz wyraźniej dostrzega się, iż w złożonych, kompleksowych uwarunkowaniach niektóre przedsiębiorstwa turystyczne osiągają lepsze wyniki niż inne.

W turystyce potrzeba współpracy na szczeblu gminy czy szerzej – regionu – wynika z wzajemnej zależności podmiotów kreujących tzw. regionalny produkt turystyczny, czyli wszystko to, co nabywa turysta podczas swego pobytu w danym miejscu [Borodako 2011; Żabińska 2006]. Za składniki tego produktu odpowiedzialne są bowiem rozmaite podmioty – zarówno władze samorządowe (zapewniające odpowiednią infrastrukturę społeczną i techniczną), jak i przedsiębiorstwa, dostarczające dóbr i usług nabywanych przez turystów (jak nocleg, wyżywienie, atrakcje turystyczne itp.) [Rapacz 2005].

Czynnikiem skłaniającym do współpracy na obszarach turystycznych jest także wzrost konkurencji na rynku, globalizacja i coraz silniej odczuwalne ograniczenia budżetowe w sektorze publicznym [WTTC 2012; Czernek 2012]. Wśród ważnych czynników determinujących potrzebę współpracy w turystyce należy też wymienić wzrost popytu turystycznego, rosnące oczekiwania turystów oraz większą ich świadomość, dojrzałość czy niezależność w planowaniu wyjazdów turystycznych. Wszystko to sprawia, że aby pozostać na rynku, obszary turystyczne muszą zaoferować możliwie najlepszy produkt, zaspokajający potrzeby coraz bardziej wymagających turystów. Zatem współpraca w sektorze turystycznym stała się wręcz koniecznością [Beritelli 2011; Bornhorst i in. 2010].

Wymienione czynniki sprawiają, że istnieje potrzeba badania uwarunkowań takiej kooperacji. Dotychczasowe badania nad współpracą międzyorganizacyjną skupiały się przede wszystkim na motywach tworzenia diad, pomijając jednocześnie ujęcie

sieciowe [Kale, Singh 2009]. Co więcej, jak do tej pory badania skupiały się przede wszystkim na pomiarze efektów i determinantach współpracy [Ring i in. 2005], natomiast na tle tych zagadnień faza formowania kooperacji jawi się jako relatywnie słabo rozpoznana. Pojawiają się zatem pytania: (1) Jakie czynniki decydują o podjęciu współpracy w sektorze turystycznym? (2) Które z tych czynników są kluczowe na poziomie diad, a które na poziomie sieci?

2. Antecedencje współpracy w sektorze turystycznym

W oparciu o systematyczny przegląd literatury została wyodrębniona wstępna baza literaturowa do dalszych analiz. Analizie poddano sześć pełnotekstowych baz, tj.: EBSCO, Emerald, ProQuest, ISI Web of Science, Science Direct, Scopus, które następnie zostały przeszukane za pomocą wybranych zestawów słów kluczowych, tj.:

- kooperacja & antecedencje & dynamika,
- sieci & antecedencje & dynamika,
- „relacje międzyorganizacyjne” & antecedencje & dynamika,
- „relacje międzyorganizacyjne” & antecedencje & dynamika,
- kooperacja & antecedencje & rozwojowy,
- kolaboracja & antecedencje & rozwojowy,
- sieci & antecedencje & rozwojowy,
- „relacje międzyorganizacyjne” & antecedencje & rozwojowy,
- „relacje międzyorganizacyjne” & antecedencje & rozwojowy.

Wykorzystanie zestawu słów kluczowych pomogło wyłonić publikacje, które w różnym stopniu dotyczyły zagadnień „współpracy” oraz „antecedencji”.

Tabela 1. Systematyczny przegląd literatury – kryteria wyszukiwania

Kategoria	Kryteria doboru publikacji
Bazy danych/ Źródła	EBSCO, Emerald, ProQuest, ISI Web of Science, Science Direct, Scopus
Typ publikacji	Tylko artykuły
Zakres słów kluczowych	Abstrakt lub tytuł
Obszar nauk	Biznes & Ekonomia, Zarządzanie, Nauki Społeczne
Inne kryteria dla publikacji	Publikacje tylko w języku angielskim w pełnym i wolnym dostępie

Źródło: opracowanie własne.

Bazy danych przeszukano etapowo, uwzględniając kolejne kryteria wyszukiwania (tab. 1). Otrzymane na poszczególnych etapach rezultaty zostały zaprezentowane na rysunku 1. Finalnie wstępna baza wyłonionych tekstów przeznaczonych do dalszych analiz zawierała 126 publikacji.

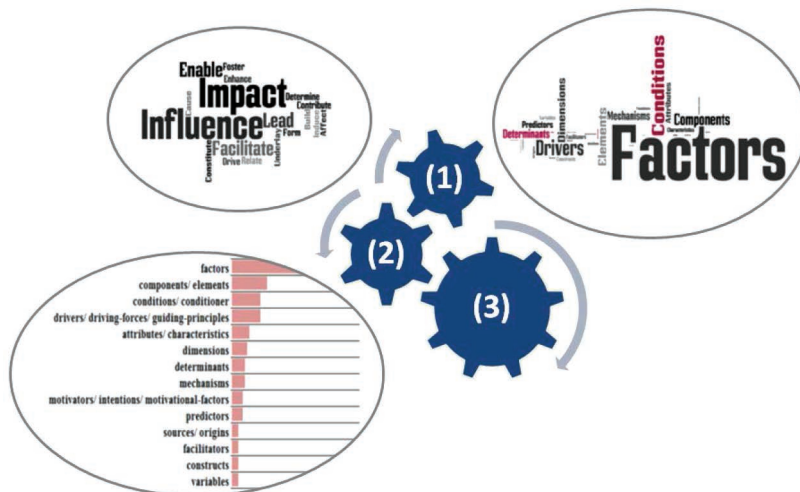
Rys. 1. Etapy przeszukiwania baz danych – szczegółowe dane liczbowe

Źródło: opracowanie własne.

Na wstępnym etapie wylaniania bazy literaturowej nie zostało uwzględnione słowo kluczowe „turystyka”, aby nie zawęzić obszaru badań tylko do jednego sektora. Dążono do uzyskania bardziej rozbudowanego zastawu publikacji, który pozwoliłby, po pierwsze, na szerszą analizę antecedencji współpracy na jej początkowym etapie, a po drugie, na lepsze zrozumienie wykorzystanego terminu – samego pojęcia antecedencji. Aby zrealizować te cele przeprowadzono analizę definicji, składającą się z trzech części: (1) alternatywnych słów dla antecedencji, (2) analizy frekwencyjności alternatywnych słów kluczowych oraz (3) słów kluczowych (głównych czasowników) określających w poszczególnych definicjach, czym są antecedencje. Na rysunku 2 zostały przedstawione chmury słów oraz wykres ilustrujące rezultaty otrzymane z poszczególnych części analizy definicji. Do łącznych, głównych wniosków na tym etapie analizy można zaliczyć następujące:

- antecedencje relacji międzyorganizacyjnych (w tym współpracy) stanowią punkt zainteresowania również w literaturze z zakresu turystyki, co pokazała trzecia część przeprowadzonej analizy definicji, pozwalając na lepsze zrozumie-

- nie samego pojęcia antecedenencji, a w dalszej kolejności przenosząc samą istotę problemu na grunt analiz prowadzonych w literaturze turystycznej;
- badacze, mimo iż analizują antecedenencje, posługują się licznymi słowami alternatywnymi, np. czynniki czy determinanty, które okazały się bardziej popularne niż sam termin „antecedenencje”, co wynika łącznie z części pierwszej i drugiej, przeprowadzonej analizy definicji.

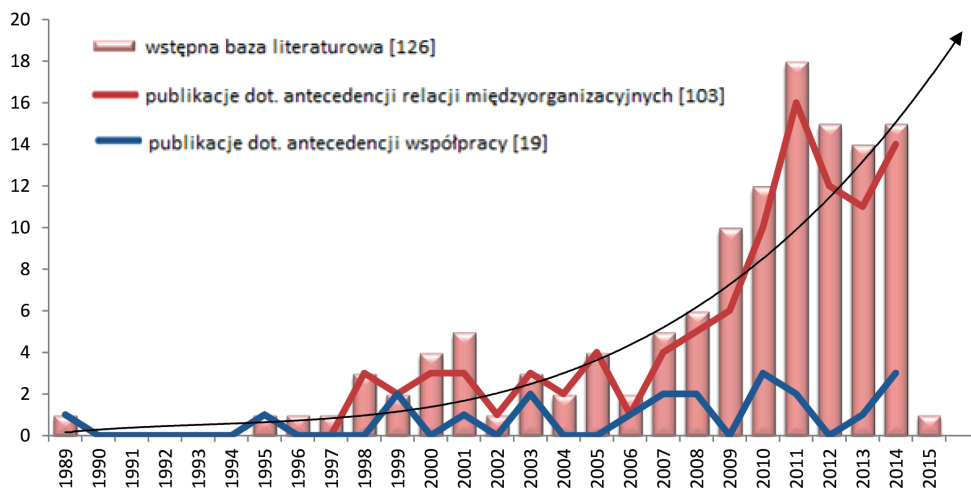
Rys. 2. Analiza definicji „antecedenencje” – rezultaty

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnym etapie badań wstępna baza literaturowa została poddana analizie abstraktów, za pomocą której wyłoniono dwie grupy publikacji – po pierwsze, grupę publikacji w zakresie antecedenencji odnoszących się do relacji międzyorganizacyjnych w szerokim ujęciu (współpraca, konkurencja, koopetycja, koordynacja itp.); po drugie, grupę publikacji w zakresie antecedenencji odnoszących się tylko do współpracy. Analiza bibliometryczna publikacji (rys. 3) wykazuje trend wzrostowy, co oznacza, iż zainteresowanie antecedenencjami szeroko pojętych relacji międzyorganizacyjnych w literaturze (w tym również antecedenencjami współpracy) rośnie na przestrzeni analizowanych lat (1989-2014).

W kolejnym kroku dla obu wyodrębnionych wcześniej grup publikacji została przeprowadzona analiza struktury oraz frekwencyjności stosowanych metod badawczych, która umożliwi ocenę zarówno „dojrzałości pola badawczego, jakości badań, jak i ocenę ogólnych trendów metodycznych” [Czakon 2011]. Można stwierdzić, iż charakterystyki obu grup są tożsame, co oznacza, że w zakresie zarówno publikacji o antecedenencjach relacji międzyorganizacyjnych w szerokim ujęciu, jak i samych antecedenencji współpracy daje się zaobserwować dwie wiodące tendencje, tj.:

- przeważają publikacje o charakterze empirycznym w odniesieniu do teoretycznych;
- przeważają badania ilościowe w odniesieniu do jakościowych.

Rys. 3. Analiza bibliometryczna publikacji

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe ustalenia pozwalają konkludować, iż po pierwsze, antecedencje relacji międzyorganizacyjnych, w tym relacje współpracy, zyskują coraz większe zainteresowanie w literaturze. Po drugie, analizowana tematyka znajduje się w fazie rozwoju, na co wskazuje przewaga badań ilościowych nad jakościowymi.

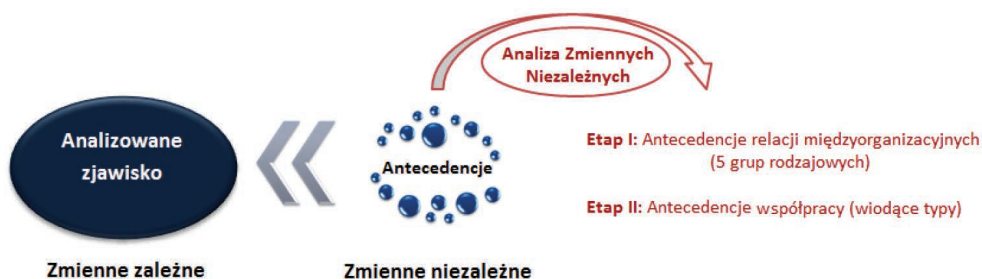
Próbując udzielić odpowiedzi na kluczowe pytanie postawione w badaniu: *jakie czynniki decydują o podjęciu współpracy w sektorze turystycznym?*, a zatem: *jakie typy antecedencji decydują o współpracy w sektorze turystycznym*, publikacje poddano analizie zmiennych niezależnych. Analiza ta obejmowała dwa etapy.

1. Etap I: identyfikacja typów antecedencji w odniesieniu do relacji międzyorganizacyjnych (szerokie ujęcie).

2. Etap II: identyfikacja typów antecedencji w odniesieniu do antecedencji współpracy (wąskie ujęcie).

W pierwszej kolejności w badanych publikacjach zostały zdefiniowane poszczególne zmienne zależne i niezależne (rys. 4):

- zmienne zależne – zidentyfikowane *badane zjawiska* (co oznacza odpowiednio relacje międzyorganizacyjne w szerokim ujęciu w pierwszym etapie oraz wyodrębnione tylko relacje współpracy w etapie drugim);
- zmienne niezależne – zidentyfikowane *antecedencje badanych zjawisk*, które następnie zostały poddane dalszej szczegółowej analizie.

Rys. 4. Typy antecedencji – analiza zmiennych niezależnych

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszym etapie analizy zostały wyodrębnione główne typy antecedencji relacji międzyorganizacyjnych, które w dalszej kolejności zostały zagregowane w pięć grup rodzajowych, tj.: kognitywne, strukturalne, behawioralne, relacyjne i racjonalne. W drugim etapie analizie poddane zostały tylko publikacje, które dotyczyły antecedencji współpracy, co pozwoliło wyodrębnić wiodące ich typy, a następnie przypisać je do grup rodzajowych, zidentyfikowanych na etapie wcześniejszym – rys. 5.

Rys. 5. Typy antecedencji współpracy

Źródło: opracowanie własne

Rys. 6. Analiza sektorów

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem WordleNet.com.

W ostatnim etapie badań literaturowych, przeprowadzona została analiza sektorów, które występowały w publikacjach wyłonionej bazy literaturowej (rys. 6). Analiza ta pozwoliła sformułować dwa wnioski. Po pierwsze, występuje duże zróżnicowanie badanych sektorów, jednak sektory tradycyjne są najbardziej powszechne. Po drugie, co ważne, wśród analizowanych publikacji zabrakło tych odnoszących się do sektora turystycznego. Co jednoznacznie pokazuje, iż w literaturze turystycznej brakuje publikacji poświęconych zagadnieniom, które autorzy wprost nazwali antecedencjami współpracy.

3. Antecedencje współpracy w sektorze turystycznym – ograniczenia i wyzwania badawcze

W ramach przeprowadzonego systematycznego przeglądu literatury dokonano analizy 126 publikacji. Z uwagi na fakt, iż istnieje brak pełnotekstowych zdigitalizowanych baz literaturowych w języku polskim, badaniami literaturowymi objęto publikacje anglojęzyczne przy wykorzystaniu sześciu baz. Zgodnie z analizą bibliometryczną przyrostu publikacji poświęconych antecedencjom relacji międzyorganizacyjnych daje się zaobserwować tendencję wzrostową. Analiza struktury oraz frekwencyjności publikacji pokazała, iż w badaniach przeważa ujęcie empiryczne nad teoretycznym, a także istnieje przewaga badań ilościowych nad jakościowymi, co pozwala plasować pole badawcze w fazie rozwoju.

Podkreślić należy fakt, iż mimo podejmowanych w literaturze prób określenia (tab. 2), czym są antecedencje, nie istnieje jednoznaczna i jasno sprecyzowana definicja tego terminu. Dostrzec można brak spójności oraz różnice w postrzeganiu antecedencji przez poszczególnych badaczy. Większość definicji antecedencji koncentruje się raczej na określeniu ich znaczenia dla relacji międzyorganizacyjnych, w tym również współpracy, a także ich powiązaniach z tymi relacjami. Jednak dzie-

Tabela 2. Definicje antecedencji

Rok	Autor(-zy)	Definicje (określenia) antecedencji
2014	Stock, Totzauer and Zacharias	Antecedencje jako „czynniki, które pozytywnie wpływają na współzależność funkcjonalną współpracy” (s. 929-939)
2013	Matthyssens, Vandenbempt i van Bockhaven	Antecedencje jako „warunki i siły powodujące” coś (s. 406)
2011	Akooorie	Antecedencje są „odpowiedzialne za genezę” (s. 451) lub „pochodzenie” czegoś (s. 457)
2011	Ko, To, Zhang, Ngai and Chan	Antecedencje jako „prewymagania, warunki i wpływ kontekstowy” (s.1328) Antecedencje „umożliwiają efektywną współpracę” (s. 1329-1330)
2010	Bendoly, Thomas and Capra	Antecedencje „prowadzą do decyzji o wejściu w sieć” (s. 459)
2010	Dietrich, Eskerod, Dalcher and Sandhawalia	Antecedencje są „czynnikami które wykazały w badaniach empirycznych, że mają bezpośredni wpływ” na coś (s. 58) „wpływają bezpośrednio na płynność współpracy między różnymi aktorami” (s.65)
2010	Henttonen, Janhonen, Johanson i Puumala-inen	Antecedencje „odnoszą się do pochodzenia lub genezy” czegoś (s. 389)
2010	Windsor	Antecedencje jako uwarunkowania pojawiające się „wcześniej w czasie” (s. 79)
2010	Wu and Choi	Antecedencje jako „warunki, które prowadzą” do czegoś (s. 27)
2010	Yanes-Estevez, Oreja-Rodriguez i Garcia-Perez	Antecedencje „służące jako siła napędowa” (s. 703)
2007	Peters and Manz	Antecedencje jako „warunki, które są potrzebne obecnie, aby efektywna współpraca mogła wystąpić” (s. 117)
2006	Mehta i in.	Antecedencje jako „czynniki, które są prekursorami współpracy” (s. 1095)
1999	Lawrence, Phillipis and Hardy	Antecedencje jako „warunki i zasoby, które ułatwiają kooperacyjne organizacyjne zachowania” (s. 483) które „są dyskursywnymi zasobami, które stanowią tło do wszelkich prób podjęcia współpracy” (s. 497).
1995	Grandori i Soda	Antecedencje jako „mające wpływ na formowanie sieci” (s. 185)
1989	Tjosvold i Tsao	Antecedencje „wywołują kooperacyjną współzależność i interakcje” (s. 189)

Źródło: opracowanie własne.

ki przeprowadzonej analizie definicji można postawić wniosek, że antecedencje współpracy mają kluczowy i bezpośredni wpływ na decyzje o wejściu w tego rodzaju relacje. Nie ma jednak zgodności wśród badaczy, które z typów antecedencji są

najbardziej istotne dla podjęcia współpracy i co ważniejsze, które z nich są kluczowe dla współpracy w sektorze turystycznym, co wymaga dalszych pogłębionych badań. Natomiast faza samego formowania współpracy jest zagadnieniem znacznie słabiej rozpoznany w literaturze w porównaniu np. z pomiarem efektów czy determinantów kooperacji [Ring i in. 2005].

Jak wykazał systematyczny przegląd literatury, zagadnienie antecedencji współpracy nie jest pojęciem jednolitym, ale raczej wielowymiarowym, zatem celowe i uzasadnione wydaje się badanie antecedencji na różnych poziomach – tworzenia diad, ale także sieci. Dotychczasowe badania nad współpracą międzyorganizacyjną skupiały się częściej na motywach tworzenia diad (współpracy między dwoma indywidualnymi podmiotami), uznając tę fazę za kluczową w procesie współpracy [Kale, Singh 2009]. Natomiast motywy podejmowania współpracy sieciowej (współpracy między trzema podmiotami i więcej) pozostają wciąż relatywnie słabiej rozpoznane. Warto również wspomnieć, iż podczas analizy bazy literaturowej w kontekście poziomów analizy (indywidualny, organizacyjny, sieciowy) występowały pewne trudności z jednoznacznym określeniem poziomu, na którym badacze dokonywali rzeczywistej analizy badanego zjawiska. Po pierwsze, często prowadzone badania dotyczyły analizy na więcej niż jednym poziomie. Po drugie, w niektórych badaniach poziomy analizy wzajemnie się przenikały, co utrudniało przyjęcie czytelnych i ostrych granic między poszczególnymi poziomami, a także sprawiło, iż otrzymane rezultaty i wnioski nie były jednoznaczne i wystarczająco czytelne.

Jak pokazała wstępna analiza, umożliwiająca identyfikację wiodących typów antecedencji współpracy, brakuje konsensusu środowisk naukowych w tym aspekcie. Mamy do czynienia z dużą różnorodnością, a antecedencje współpracy wydają się wysoce zdeterminowane kontekstem, uwarunkowaniami i sektorem, w jakim działają przedsiębiorstwa. Wnioski te niosą pewne konsekwencje dla kierunków dalszych badań. Po pierwsze, wskazują na lukę poznawczą, co stanowi asumpt do kontynuowania badań w zakresie antecedencji współpracy w sektorze turystycznym. Po drugie, wykazują potrzebę rozpoznania i identyfikacji typów antecedencji, które mają znaczenie kluczowe dla współpracy, a których rozpoznanie przyczyni się do wyjaśnienia, dlaczego jedno przedsiębiorstwo osiąga lepsze wyniki od innych, działających w tym samym sektorze. W literaturze z zakresu turystyki nie badano, jak do tej pory, w szerszym ujęciu problematyki antecedencji współpracy, a jak wynika z przeprowadzonych analiz, samo pojęcie antecedencji jest rzadko wykorzystywane – w porównaniu z innymi alternatywnymi słowami, zidentyfikowanymi w literaturze. Pokazuje to, iż badacze piszą o antecedencjach, jednak posługują się inną nomenklaturą, co oznacza, iż warto ten fakt uwzględnić w dalszych badaniach w tym obszarze.

W literaturze zarysowuje się wyraźny brak identyfikacji i pomiaru antecedencji, wpływających na podejmowanie współpracy, co uniemożliwia tym samym dokonanie porównań wyników badań w tym obszarze. Przyczyn braku wyłonienia w bazach publikacji na temat antecedencji współpracy w turystyce można upatrywać,

po pierwsze, w braku wykorzystania słowa kluczowego „turystyka” podczas przeszukiwania baz, a po drugie, w wykorzystaniu słowa kluczowego „antecedencje”. Badacze bowiem posługują się słowami alternatywnymi – jak pokazała przeprowadzona analiza – które okazały się znacznie bardziej popularne niż wykorzystany termin. Istniejąca wiedza w zakresie antecedencji współpracy jest niewystarczająca, gdyż nadal brakuje zgody co do tego, co stanowi asumpt podjęcia decyzji o współpracy. Znajomość tych czynników może przyczynić się do lepszego zrozumienia, dlaczego jedne przedsiębiorstwa działają lepiej od innych, funkcjonujących w tym samym sektorze. Być może to właśnie w antecedencjach kooperacji należy upatrywać przyczyn sprawnej i efektywnej współpracy, która przynosi korzyści wszystkim uczestnikom. Jak wskazano, jest to bowiem wyjątkowo istotne szczególnie w sektorze turystycznym, opartym głównie na tworzeniu jednego, wspólnego produktu turystycznego, dostarczanego przez wiele różnych podmiotów – bezpośrednio lub pośrednio powiązanych z turystyką.

4. Zakończenie

Antecedencje współpracy stanowią jeden z obszarów badań, który wymaga dalszej eksploracji. Już samo pojęcie antecedencji wymaga jasnego i spójnego zdefiniowania, bowiem istnieje duża różnorodność w jego rozumieniu i określaniu wśród badaczy. Jak do tej pory, nie udało się wypracować wspólnej definicji. Literatura w bardzo ograniczonym zakresie prezentuje typy antecedencji współpracy, a antecedencje mające na nią kluczowy wpływ są wysoce zdeterminowane kontekstem, uwarunkowaniami oraz specyfiką funkcjonowania przedsiębiorstw. Do tej pory, oprócz pojedynczych prac, nie prowadzono szerszych badań nad antecedencjami współpracy w turystyce. Ogranicza to możliwość dokonywania porównań, a co się z tym wiąże, staje się jednocześnie asumptem do prowadzenia dalszych pogłębionych badań w tym obszarze.

Aktualny stan wiedzy bez wątpienia wymaga usystematyzowania i doprecyzowania celem uzyskania większej przejrzystości analizowanej problematyki. Jest to aspekt o tyle istotny, że antecedencje mają bezpośredni i kluczowy wpływ na współpracę. Ich rozpoznanie może przyczynić się do lepszego zrozumienia – wyraźniej dającego się zaobserwować – zróżnicowania efektów realizowanej współpracy w turystyce przez różne przedsiębiorstwa działające w tym samym sektorze.

Literatura

- Akoorie M.E., 2011, *A challenge to Marshallian orthodoxy on industrial clustering*, Journal of Management History, no. 17(4), s. 451-470.
- Batorski D., Dziarski M., 2009, *Analiza sieciowa i jej zastosowania w badaniach organizacji i zarządzania*, Problemy Zarządzania, nr 4.

- Bendoly E., Thomas D., Capra M., 2010, *Multilevel social dynamics considerations for project management decision makers: Antecedents and implications of group member tie development*, Decision Sciences, no. 41(3), s. 459-490.
- Beritelli P., 2011, *Cooperation among prominent actors in a tourist destination*, Annals of Tourism Research, no. 38(2), s. 607-629.
- Bornhorst T., Ritchie B., Sheehan L., 2010, *Determinants of tourism success for DMOs & destinations: An empirical examination of stakeholders' perspectives*, Tourism Management, no. 31(5), s. 572-589.
- Borodako K., 2011, *Foresight w turystyce. Bariery wykorzystania i rozwoju*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Czakon W., 2007, *Dynamika więzi międzyorganizacyjnych przedsiębiorstwa*, Prace Naukowe AE w Katowicach, Katowice.
- Czakon W., 2011, *Metodyka systematycznego przeglądu literatury*, Przegląd Organizacji 3, s. 57-61.
- Czakon W., 2012, *Sieci w zarządzaniu strategicznym*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Czernek K., 2012, *Motywy i cele partnerów w kooperacji na rzecz rozwoju turystyki w regionie*, Folia Turistica, nr 26, s. 5-23.
- Czernek K., 2014, *Innowacje w turystyce miejskiej oraz determinanty ich rozwoju*, Studia Oeconomica Posnaniensia, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, no. 2(3)/264, s. 55-79.
- Dietrich P., Eskerod P., Dalcher D., Sandhawalala B., 2010, *The dynamics of collaboration in multipartner projects*, Project Management Journal, no. 41(4), s. 59-78.
- Grandori A., Soda G., 1995, *Inter-firm networks: antecedents, mechanisms and forms*, Organization Studies, no. 16(2), s. 183-214.
- Henttonen K., Janhonen M., Johanson J.E., Puumalainen K., 2010, *The demographic antecedents and performance consequences of the social-network structure in work teams*, Team Performance Management: An International Journal, no. 16(7/8), s. 388-412.
- Kale P., Singh H., 2009, *Managing strategic alliances: what do we know now, and where do we go from here?*, The Academy of Management Perspectives, no. 23(3), s. 45-62.
- Ko K.K., To C.K., Zhang Z.M., Ngai E.W., Chan T.L., 2011, *Analytic collaboration in virtual innovation projects*, Journal of Business Research, no. 64(12), s. 1327-1334.
- Lawrence T.B., Phillips N., Hardy C., 1999, *Watching Whale watching exploring the discursive foundations of collaborative relationships*, The Journal of Applied Behavioral Science, no. 35(4), s. 479-502.
- Mariani M.M., 2007, *Coopetition as an emergent strategy: Empirical evidence from an Italian consortium of opera houses*, International Studies of Management and Organization, no. 37(2), s. 97-126.
- Matthyssens P., Vandenbempt K., von Bockhaven W., 2013, *Structural antecedents of institutional entrepreneurship in industrial networks: A critical realist explanation*, Industrial Marketing Management, no. 42, s. 405-420.
- Mehta R., Polska P., Mazur J., Xiucheng F., Dubinsky A.J., 2006, *Strategic alliances in international distribution channels*, Journal of Business Research, no. 59(10), s. 1094-1104.
- Nielsen B.B., 2011, *Trust in strategic alliances: Toward a co-evolutionary research model*, Journal of Trust Research, no. 1(2), s. 159-176.
- Peters L.M., Manz C.C., 2007, *Identifying antecedents of virtual team collaboration*, Team Performance Management 13(3/4), s. 117-129.
- Rapacz A., 2005, *Współpraca sektora publicznego i sektora prywatnego w miejscowościach i regionach turystycznych*, [w:] Rapacz A. (red.), *Gospodarka turystyczna. Turystyka i gospodarka turystyczna w Polsce na tle procesów integracji w Europie. Euroregionalizacja. Konkurencyjność, Marketing*, Wydawnictwo AE wrocławiu, Wrocław.
- Ring P.S., Doz Y.L., Olk P.M., 2005, *Managing formation processes in R&D consortia*, California Management Review, no. 47(4), s. 137-156.

- Stock R.M., Totzauer F., Zacharias N.A., 2014, *A closer look at cross – functional R&D cooperation for innovativeness: Innovationoriented leadership and human resource practices as driving forces*, Journal of Product Innovation Management, no. 31(5), s. 924-938.
- Tjosvold D., Tsao Y., 1989, *Research productive organizational collaboration: Note the role of values and cooperation*, Journal of Organizational Behavior, no. 10(2), s. 189-195.
- Windsor D., 2010, *The role of dynamics in stakeholder thinking*, Journal of Business Thinking, no. 96, s. 79-87.
- WTTC, 2012, *Travel & Tourism. Economic Impact 2012*, World, London.
- Wu Z., Choi T.Y., 2005, *Supplier–supplier relationships in the buyer–supplier triad: Building theories from eight case studies*, Journal of Operations Management, no. 24, s. 27-52.
- Yanes-Estevez V., Oreja-Rodriguez J.R., Garcia-Perez A.M., 2010, *Perceived environmental uncertainty in the agrifood supply chain*, British Food Journal, no. 112(7), s. 688-709.
- Żabińska T., 2006, *Partnerstwo jako determinanta rozwoju turystyki w regionie. Dylematy teorii i praktyki*, [w:] Nowakowska A., Przydział M. (red.), *Turystyka w badaniach naukowych*, Prace Dydaktyczne, WSiIZ, Rzeszów.